
Eszmék és ügyek

Szvák Gyula 65 éves és a budapesti történeti ruszisztikai kutatások 30 éves jubileumára

Szvák Gyula idén töltötte be 65. életévét, ennek tiszteletére külföldi kutatók egy orosz–angol nyelvű könyvvel ajándékozták meg az Európában és Amerikában is elismert ruszistát, a budapesti Ruszisztikai Központ alapítóját és vezetőjét.

A könyv az *Идеи и Дела* címet viseli, amit Eszméknek és Ügyeknek lehet fordítani, de ez az orosz nyelv szépségének köszönhetően tovább mélyíthető, értelmezhető. Nem tanulmánykötetről van szó – egyrészt a könyv bemutatja Szvák Gyula professzor kutatói, alkotói és tudományszervezői munkásságát, másrészt pedig betekintést enged az emberi kapcsolatokba, a személyes tapasztalatokba. Szvák Gyula a könyvben egyszerre van jelen, mint tudós és magánember.

A tartalomjegyzék szerint három nagy fejezet van, de ez tovább osztható. Az első fejezet a *Kedves Barátom(nak)!* címet viseli, itt hat köszöntés olvasható: *Nyina Filippova* (Szentpétervári Egyetem), *Szilárd Léna* (Sassari Egyetem), *Paul Dukes* (Aberdeeni Egyetem), *Jevgenyij Asziminyov* (Pétervári Európai Egyetem), *Jelena Alekszejeva* és *Venjamin Alekszejev* (Uráli Föderatív Egyetem) írásai.

Már rögtön az első köszöntésből kiderül, hogy Szvák Gyula történész, ruszista, Oroszország-szakértő, professzor, egyetemi tanár, az Orosz Tudományos Akadémia díszdoktora, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a Ruszisztikai Központ alapítója és vezetője, a ruszisztika mesterképzés beindítója az ELTE BTK-n, a Magyar–Orosz Történeti Vegyesbizottság elnöke, az Orosz nyelvért és kultúráért alapítvány elnöke, a Magyar–Orosz Művelődési és Baráti Társaság elnöke (2009–2015). Emellett foglalkozott könyvkiadással, 2005-ben a magyar-orosz kulturális évad főkurátora volt, Puskin-éremben is részesült. A hazai történeti ruszisztika a legutóbbi időkig nem is létezett intézményesen (csak a kelet-európai szintéziskísérletekben érintették az orosz történelmet), így ezek az eredmények többszörösen felértékelődnek.

A méltatások bemutatják, hogy Szvák Gyulának és kollégáinak köszönhetően, a rendszerváltás idején a ruszisztika Magyarországon az 1990-es éveket nem válságként, hanem felfelé ívelő pályaként élte meg. Szvák először segített létrehozni az 'Orosz irodalom és kultúra Kelet és Nyugat vonzásában' doktori programot az ELTE-n, majd ezután jött a Ruszisztikai Intézet. A színvonalas oktatásnak, állandó vendégelőadóknak és könyvkiadásoknak is köszönhetően a szerzők úgy jellemzik a műhelyt, ahol más ruszisztikai intézménnyel össze nem hasonlítható magas fokú tudományművelés jött létre. A központ nem maradt meg az egyetem falain belül, hanem a világ egyik vezető műhelye, nyugati és orosz rusziszták találkozáspontja lett a szakmában. Ezek mellett az írásokat olyan személyes élmények és emlékek uralják, mint a közös egyetemi évek és kirándulások, az egymásra ható inspiráló szellemi légkör, Szvák Gyula nyílt, barátságos személyisége.

A fejezet második része – Klió szolgálatában – három recenzióval kezdődik, amit *L. P. Repina* akadémikus (OTA Világtörténeti Intézete), *A. I. Alekszejev* (szentpétervári Állami Könyvtár) és *D. V. Efremenko* (OTA Társadalomtudományi Információs Könyvtár és Intézet) írtak Szvák Gyula korábbi műveiről. A címhez illően a történész feladatáról, magyar és szovjet történészek összehasonlításáról van szó többek között. *L. Repina* vállalkozik arra, hogy kijelölje Szvák Gyula helyét a történetírásban: meghatározása szerint egy új történetírói irányzatot, a *mikrohistoriográfiát* vagy *historiográfiai antropológiát* képviseli, amely egyedülálló a nemzetközi ruszisztikában.

Ruszlan Szkrinnikov és *Perényi József* párhuzamos életrajzán keresztül a szovjet és a magyar történetírásba nyerünk betekintést – az olvasás korszakától eltekintve a Szovjetunióban a régi vágású pozitívizmus jelentette a kitérési alternatívát, míg Magyarországon az 1960-as évektől kezdődően a történészek egyre eredményesebben szakadtak el a politikától. Szkrinnikovnak lehetősége volt IV. Iván cár elfogulatlan értékelése és szovjet történészekkel vitákat folytatni. A korábban feljelentett és kirúgott Perényiből tanszékvezető lett és a kelet-európai történelem komparativista iskolája is kialakult körülötte.

Kiemelték a történészszakma válságát és a történész feladatát a *Klió, a csalfa széptevő* című könyvből, ami Szvák (egyik) hitvallásának is felfogható: a történésznek az igazat kell írnia és nem a hatalmat szolgálnia, „a nem a hatalmat, hanem az embert szolgáló történész kötelessége, hogy néven nevezze a dolgokat (...). Még nem kell elvtelen kompromisszumokat kötnie, még senki nem számúzi a faktográfia társadalmi karanténjába (...). Ezért ha a véleménynyilvánítás értelmiségi felelősségét nem vállalja, akkor vét tudománya humanista tradíciói ellen és halálos ítéletet mond hivatására.”

A fejezetben helyet kapott *Chester Dunning* (Texas A&M Egyetem) írása is Ruszlan Szkrinnyikovról, aki a középkori orosz történelem elismert szakértője, illetve Szvák témavezetője is volt. Két tanítványa, Szvák Gyula, Igor Tyumencev és kollégája, Chester Dunning róla emlékeztek meg a *Canadian-American Slavic Studies* folyóirat nyolc számában 2013 és 2016 között. Összesen 53-an írtak esszét Szkrinnyikov tiszteletére, köztük olyan hírességek, mint pl. *Maureen Perrie*, *Paul Dukes*, *Jevgenyij Anyiszimov*. Az írás kiemeli, hogy Szvák Gyula szerkesztői képessége és nemzetközi kapcsolatai nélkül az emlékezés nem jöhetett volna létre. Ennek az írásnak a beemelése a könyvbe a tisztelgés folytatásának is felfogható. *Maja Petrova* (OTA Világtörténeti Intézete) a megtestesült eszmékről és ötletekről írt – talán a könyv címe is innen ered. Szvákot nagy betűs Tudósnek tartja, írásában felsejlik egy újabb eszme és ügy: közös együttműködés a Ruszisztikai Központtal, ami Magyarország és Oroszország helyét és szerepét vizsgálja a világkultúrában, és a kutatás kapcsolódik az orosz és magyar kulturális örökség tanulmányozásához. Ez megfelel annak a tendenciának, hogy a tudomány megpróbál megoldást találni a források és azok értelmezésének hagyományos problémáira a kultúrák közötti párbeszéddel.

A második fejezet a Ruszisztikai Központ tegnap és ma címet viseli. Ennek megfelelően itt az intézményről lehet olvasni: keletkezéstörténetéről, jelentőségéről, további feladatokról, emlékekről. *Hudecz Ferenc* akadémikus (az ELTE volt rektora) a létrejöttéről ír: 1990-ben, politikai ellenszélben sikerült létrehozni a Ruszisztikai Intézetet Szvák Gyulának, Krausz Tamásnak, Sz. Bíró Zoltánnak és Szilágyi Ákosnak. Majd 1995-ben az ELTE-re költözött és megalakult a Ruszisztikai Központ, 2009-ben kibővült a Ruszisztikai Kutatási és Módszertani Központtal és könyvtárral, 2010-ben pedig a ruszisztika mesterképzés és doktori program is elindult. A hagyományos egyetemi oktatás kiegészült kiadványsorozatokkal, metodikai szombatokkal, Fortocska galériával, kulturális programokkal. *A. L. Jurganov* (Orosz Állami Bölcsészettudományi Egyetem) a központ különlegességét a kiegyensúlyozott szemléletben látja: a kelet-európai központúságban, a társadalom állandó vizsgálatában, az erkölcsi-felvilágosító munkásságában, röviden egy nem hagyományos, országhatárokon átívelő tudományos központnak tartja. *I. O. Tyumencev* (Volográdi Állami Egyetem) visszaemlékezésében azt emeli ki, hogy a budapesti Ruszisztikai Központ találkozóhely és műhely lett a nyugati és orosz ruszisztika számára. *Ann Kleimola* (Nebrascai Egyetem, Lincoln) úgy definiálja a helyet, mint egy élénk, de békés szigetet, amely az orosz történelmet és kultúrát vizsgálja és értékeli.

A harmadik fejezet egyben a könyv címe is: Igyei i gyela, vagyis Eszmék és ügyek. Ennek a fejezetnek is több része van. Az eleje első ránézésre egy hosszú felsorolásnak tűnhet, de ez az a rész, ami kizárólag a tudományos munkára és teljesítményekre koncentrál. Itt olvasható a *Mészáros Zsófia* által összeállított bibliográfia Szvák Gyula eddig megjelent cikkeiről, monográfiáiról, tanulmányairól, recenzióiról, könyveiről, könyvszerkesztéseiről, illetve az ezekről írt recenziók. Ugyan a minőség mindig fontosabb a mennyiségnél, de nem lehet elmenni a számok mellett: 1974 és 2018 között 316 db mű köthető Szvák Gyula nevéhez. A teljesség igénye nélkül ezek között ott van a *Cárok és kalandorok, A „zavaros időszak” története, az Iván, a Félelmetes, Hamis cárok, Furkósbottal Európába?, I. Péter: érvekkellenérvek, Oroszország története, Magyar Századok I–XIV., A tizenkét legnagyobb orosz, Az Ankungvinov-ügy: Egy európai kalandor Moszkóviából, A mi Ruszisztikánk. Tanulmányok a 20/25. évfordulóra, Mi az orosz? A magyarok (és mások) orosz-képeről* stb. stb.

A kötetben megtalálható azon nemzetközileg elismert folyóiratok felsorolása is, ahol Szvák szerkesztőbizottsági tagsággal rendelkezik. (Többek között a Rossziszkaja (Otyecsesztvennaja) Isztorija, Isztorija i isztoriki, Uralszkij Isztoricseszkij Vesztnyik, Russzkij Voprosz, Canadian-American Slavic Studies, Quaestico Rossica.)

Ezek után megint a személyes dolgokba nyерhetünk betekintést. Szvák ugyanis nem csak történész, a bibliográfia részei a *Kvász Iván* álneven írt tárcái, itt alulnézetből láthatunk rá az elmúlt félévszázadra. Nem tudományosan ír, személyes történetek követik egymást, ám ezekből a rövid írásokból néha olyan dolgokat tanulhat az olvasó, amiket tankönyvekből nem lehet elsajátítani. Felsejlik 1944, 1956, Kőbánya, a 9-es busz, család, államszocializmus, volt orosz tanárok és diákok. Maga Szvák nyilatkozta ezzel kapcsolatban, hogy „olykor azt is be kell látnunk, hogy a történettudomány legitím módszereivel bizonyos problémákat soha nem lehet megoldani. Néha talán jobb helyette egyszerűen történeteket mesélni.”

Majd a fejezet 33 nemzetközi konferenciát sorol fel részletes programokkal az elmúlt 20 évből, amelyeken Szvák szervező és/vagy résztvevő volt. Ezeknek a rendezvényeknek eredményei azok a konferenciakötetek, amelyek a Ruszisztikai Könyvek sorozatban jelennek meg. A monográfiákat, tanulmány és konferenciaköteteket tartalmazó sorozat 1995 és 2018 között 44 darab művet adott ki. A központ másik állandó sorozata a Poszt-Szovjet füzetek, 1991 és 2017 között 22 darab jelent meg. Ezek mellett még a központhoz tartoznak a Ruszisztika MA Jegyzetfüzetek és az Orosz Negyed időszakos kiadvány. A fejezet végén több mint 40 fénykép tekinthető

meg 1975-től kezdődően. Ezek a képek Szvák Gyula személyes levéltárából származnak.

A könyv találébb címmel nem is rendelkezhetne. Szvák Gyula számos eszmével, ötlettel rendelkezett és ezeket nem rejtette az asztalfiókba, a gondolatokat cselekedet követte, aminek az eredménye az a 40 éves szakmai és emberi teljesítmény, amit ez a könyv 300 oldalban megpróbál összefoglalni. Ám a konferenciák, közös kutatási projektek, könyvkiadások és az oktatás Szvák Gyulánál ugyanúgy folytatódnak, mint eddig, így nem lenne meglepő, ha 5–10 év múlva egy második kötet is követné a mostanit.

M. С. Петрова (szerk.): Идеи и Дела. К 65-летию профессора Дюлы Свака и 30-летию изучения исторической русистики в Будапеште. (Eszmék és ügyek. Szvák Gyula 65 éves és a budapesti történeti ruszisztikai kutatások 30 éves jubileumára). Аквилон, Moszkva, 2018. 312 o.

Farkas Ádám